

Жаҳон банки президенти Жим Ён Кимнинг Америка Қўшма Штатларининг нуфузли «Foreign affairs» журнали сайтида чоп этилган тахлилий мақоласи

ИНСОН КАПИТАЛИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ УЗИЛИШЛАР

Қандай қилиб ҳукуматни инсон капиталига сармоя йўналтиришга ишонтириш мумкинлиги ҳақида

Ҳукумат иқтисодий ўсишни таъминлашга интилар экан физик капитал — муҳташам кўприклар, янги йўллар, замонавий аэропортлар ва бошқа инфра-тузилмаларни барпо этишга инвестиция киритишга эътиборни қаратади.

Одатда, улар аҳоли саломатлиги, билим ва кўникмалари, тажриба ва турмуш тарзини ўзида муҳассам этган инсон капиталига инвестиция киритишдан ун-чалик манфаатдор эмас. Бу катта хато, негаки, инсон капиталига инвестиция ки-ритишга нисбатан бепарволик мамлакат рақобатбардошлилигини кескин пасай-тириб юбориши мумкин. Зеро, мамлакат иқтисодий жиҳатдан тараққий этиши учун истеъдодли одамларни тарбиялаш талаб этилади.

Жаҳон банки гуруҳининг бутун фаоли-яти давомида экспертларимиз иқтисодиёт-нинг ўсишига хизмат қилувчи, одамларга камбағалликдан халос бўлишга ёрдам берувчи ҳамда ривожланаётган мамла-катлар тараққиётига сармоя киритиши мумкин бўлган ҳар бир жиҳатни ўрганди.

2003 йилда банк "Doing Business" номили илк йиллик ҳисоботини чоп этган ва унда солиққа тортишдан то шартнома-ларни бажаришгача бўлган ҳар бир мезон бўйича мамлакатларнинг қийсий тахлили ўтказилган эди.

Ҳисобот ҳулосаларини инкор этиш-нинг имкони йўқ. Сабаби давлат раҳбар-лари ва молия вазирлари тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар қайтадан мум-кинлиги билан боғлиқ таваккалчиликка дуч келди. Чунки компаниялар энг мақбул ишбилармонлик муҳитига эга мамлакат-ларга сармоя киритишни афзал билади. Кейинги 15 йилда "Doing Business" ҳис-оботлари 3180 дан ортиқ ислохотни амалга оширишга қўмақлашди.

Бугунги кунда банк худди шундай ёндашушни илгари сурган ҳолда, ҳуку-матларни инсонларга сармоя киритишга даъват этмоқда. Жаҳон банки гуруҳи ва-киллари инсон капитали ходимларнинг кейинги авлоди иши самарадорлигига қандай таъсир кўрсатишини баҳолаш ин-дексини ишлаб чиқмоқда.

Индекс шу йилнинг октябр ойида Ба-лида бўлиб ўтadиган Жаҳон банки гуруҳи-нинг йиллик йиғилишида тақдим этилади. Унда бугун дунёга келган бола 18 ёшга етганда умид қилиши мумкин бўлган са-ломатлик ҳолати, шунингдек, таълимнинг сифат ва миқдор кўрсаткичлари акс этади.

Олимлар инсон капиталини ривож-лантиришнинг афзалликлари ҳақида кўп нарсаларни билади. Бироқ бу ривожлан-ган давлатларнинг шу йўналишдаги ҳа-ракатларини жадаллаштиришга ишончли даъват бўла олмади.

Сўнгги ўттиз йилда бой ва қаш-шоқ мамлакатларда ҳаёт давомийлиги бир-бирига яқинлаша бошлади. Таълим билан қамраб олиш кўрсаткичлари сези-ларли равишда ортди. Бироқ муаммолар шу билан барҳам топмади. Беш ёшгача бўлган болаларнинг қарийб тўртдан бири тўйиб овқатланмайдиган, 260 миллиондан зиёд бола ва ёш мактабда ўқимайди, ривожланаётган мамлакатларда мактаб ёшдаги кичик болаларнинг 60 фоизда ҳамон минимал таълим олиш имконияти мавжуд эмас.

ИНСОН САЛОҲИЯТИНИНГ АҲАМИЯТИ

Инсон капиталининг аҳамиятини бир неча турли усулларга асосан баҳолаш мумкин. Аньанага кўра, иқтисодчилар буни кўпроқ таълим олган одамларнинг даромади билан ҳисоблар эди.

Тадқиқотлар ҳар бир қўшимча таълим йили инсон даромадини ўртача 10 фоизга оширишини кўрсатди. Бунда таълим си-фати ҳам муҳим. Мисол учун, АҚШдаги бошланғич мактабнинг алоҳида синфиди малакаси паст ўқитувчини ўрта даража-даги мутахассисга алмаштириш ўқувчи-ларга бутун умри давомида 250 минг дол-ларгача умумий даромад олиш имконини беради.

Аммо когнитив имкониятлар инсон капиталининг ягона қўрсаткичи эмас. Мардлик, ирода ва ҳалоллик каби ижти-моий-ҳиссий кўникмалар, одатда кат-та иқтисодий самарадорлик келтиради. Соғлиқ ҳам муҳим аҳамиятга эга. Негаки, соғлом инсонларнинг меҳнат самарадор-

лиги юқори бўлади.

Мисол учун, 2015 йилда Кенияда ўт-казилган тадқиқот шуни кўрсатдики, бо-лаларга нархи атиги 30 центга тенг гелм-интларга қарши дори воситаларини бериш мактабда дарс қолдиришни камай-тиришга, кейинчалик эса мустақил ҳаётга қадам қўйганда ойлик маошининг жами 20 фоизга ошишига олиб келди.

Эрта ёшдан инсон капиталини турли йўллар билан ўлчаб бориш яхши самара беради. Болани гўдақликдан тўғри овқат-лантириш, соғлом ривожланишини рағ-батлантириш кейинчалик унинг жисмоний ва руҳий фаровонлигини яхшилайдиган.

Айни пайтда болаликда когнитив ва ижтимоий-ҳиссий имкониятларда йўл қўйилган айрим камчиликларни баҳолаб ёшига етганда тузатиш қимматга тушади. Шунинг учун ҳукумат томонидан инсон ка-питалини бола ҳаётининг дастлабки 1000 кунлигида ривожлантириш иқтисодий са-мара беради.

Буларнинг барчаси иқтисодий ўсиш билан нечоғли боғлиқ? Биринчидан, ин-сон капиталига индивидуал сармоялар-дан олинadиган фойда қўшилса, умумий самара алоҳида қисмлар миқдоридан кўпроқ эканлиги аён бўлади.

Кениядаги мактаб ўқувчиларига қайта-диган бўлсак, биргина боланинг гелминт-лардан халос бўлиши бошқа болаларнинг зарарланиш эҳтимолини камайтиради. Бу эса, ўз навбатида, уларнинг келажақда яхши ўқиши ва улғайгач, нисбатан катта маош олишига олиб келади.

Инсон капиталини ривожлантириш-нинг айрим афзалликлари жамланиб, сармоя киритилаётган авлод билангина чекланб қолмайди. Масалан, онанинг фарзанднинг пренатал парвариши ҳақи-даги билимини бойитиш болаларнинг гўдақлигидан соғлигини яхшилашга хизмат қилади.

Иқтисодчиларнинг ҳисоб-китобларига кўра, инсон капиталига индивидуал ин-вестициялар умумлаштирилганда, турли мамлакатларда инсон капиталига кири-тилган инвестиция билан аҳоли жон бо-шига тўғри келадиган даромадлар ўрта-сидаги тафовут 10 фоиздан 30 фоизгача бўлишини кўрсатди.

Мисол учун, XIX аср ўрталарида Бра-зилия зибил европалликларнинг Сан-Пау-лога иммиграциясини рағбатлантирган. Натижада 100 йилдан сўнг бу штатда юк-сак даражадаги таълим, қишлоқ ҳўжали-гига нисбатан саноатда кўпроқ бандлик, шунингдек, аҳоли жон бошига янада юқо-ри даромад кузатилди.

Айниқса, таълим катта самарадорлик келтиради, шунинг учун у қашшоқлик қўла-мини қисқартиришда муҳим роль ўйнайди. Буни Гана тарихи ҳам тасдиқлайди: 1990 йилларда ва 2000 йиллар бошида мамла-кат таълимга кетadиган харажатлар миқ-дорини икки баробар қўлайитириш орқали асосий кўрсаткичларни кескин оширишга муваффақ бўлди. Натижада 1999 йилдан 2012 йилгача мамлакатда саводхонлик даражаси 64 фоизга етди, қашшоқлик да-ражаси эса 61 фоиздан 13 фоизга тушди.

Таълимга киритилadиган сармоялар ҳам жамиятда ижтимоий тенгсизлиқни камайтириши мумкин. Аксарият мамла-катларда нисбатан ўзига тўқ оилаларда тутилган фарзандлар болаликданок кенг имкониятлардан фойдаланиши бош-лайди ва бу бутун умри давомида қатор афзалликларга олиб келади, аксинча, но-чорроқ оилалар фарзандлари бундай им-кониятлардан фойдалана олмайдиган.

Бундай муаммони ҳукумат томонидан

ҳал этиш бўйича саъй-ҳаракатлар амалга оширилганда иқтисодий тенгсизлиқнинг қисқариш тенденцияси кузатилади. Ши-молий Каролинада ўтказилган тадқиқот агар Қўшма Штатлар болаликданок сама-рали ривожланиш дастурларидан фой-даланса, мамлакатда даромадлардаги тенгсизлик 7 фоизга камайишини кўрсат-ди. Бу эса АҚШнинг Канада даражасига эришиши учун етарли.

Инсон капиталига сармоя киритишдан жамият ҳам катта манфаат кўради. Уз-луксиз мактаб таълими турли жиноятлар содир этилиши эҳтимолини камайтиради.

2017 йилда Либерияда наркотиклар савдоси билан шуғулланувчилар, ўғрилар ва жиноятта мойил бошқа эркаклар ког-нитив-ахлоқий терапияга йўналтирилиши бўйича тадқиқот ўтказилган. Бу уларга ўз ҳиссий ҳолатини англаб етиш, ўзини идо-ра этишни яхшилаш ва мураккаб вазият-ларда тўғри йўл тутиш каби кўникмаларни шакллантиришни кўзда тутган. Унчалик кўп харажат талаб этмаган дастур ушбу инсон-ларнинг жиноят оламига қайтиши эҳтимо-лини сезиларли даражада қисқартирди.

Инсон капитали шахсининг жамият ҳаётида иштирок этиши билан боғлиқ. 1970 йилларнинг ўрталарида Нигерияда умумий бошланғич таълим жорий эти-либ, болаларнинг катта қисми бошланғич мактабларга қамраб олинди. Бир неча йил ўтиб, бу йигит ва қизлар янгиликлар билан қизиқиш, тенгқўрлар билан сиёсат ҳақи-да сўхбат қуриш, палата йиғилишлари ва сайловларда иштирок этишни бошлади.

Инсон капиталига инвестиция кири-тиш ишонч даражасини ҳам оширади. Ўқимайтиш инсонлар бошқаларга кўпроқ ишонadi, ишонч даражаси банд бўлган жамият одатда нисбатан юқори иқтисодий ўсишга эришади. Шунингдек, улар анча сабрли ҳам бўлади: тадқиқотлар йигир-манчи аср ўрталарида Европада амалга оширилган мактаб ислохотлари одамлар-нинг мигрантларга нисбатан бағрикенгроқ бўлишига хизмат қилган.

АЁН БЎЛГАН ҲАҚИҚАТЛАР

Инсон капитали ўз-ўзидан юзага чи-кмайди, у давлат томонидан ривожланти-рилиши лозим. Хусусан, кўпинча инсон камолоти учун инвестиция киритиш ва бу сармоянинг бошқаларга ҳам тарқалиши омилли инобатга олинмайди.

Масалан, ота-оналар ўз фарзанди-нинг гўжжасини даволаш ҳақида қарор қа-бул қилар экан, аввало, унинг саломатли-ги ҳақида қайғуради. Бироқ бу ҳаракатлар бошқа болаларнинг касалланиш хавфини камайтиришини эсламайди.

Ёки фарзанднинг богчадаёқ кўпроқ би-лимга эга бўлиши учун пул сарфлаётган ота-оналарни олайлик. Улар шу орқали келажақда жиноятчиликнинг камайиши ва маҳбуслар сонининг қисқариши сингари янада кенгроқ ижтимоий аҳамиятга таъ-сир кўрсатаётганини эътиборга олмайдиган.

2010 йилда Мичиганда ишлаб чиқил-ган мактабгача таълим дастурларидан бирининг самарадорлиги ўрганилганда сарфланган ҳар бир доллар жамиятга 7 доллардан 12 долларгача фойда бўлиб қайтгани аниқланган.

Баъзи ҳолларда жамиятда қабул қи-лингн нормалар ота-оналарни ўз фар-зандига сармоя киритишдан қайтаради. Ота-оналарнинг ўғлига қиз фарзандидан кўра кўпроқ эътибор қаратиши аввалдан маълум. Бироқ ушбу камситиш таъсири келгусида қутилмаган оқибатларга олиб келиши мумкин.

Масалан, Ҳиндистон ҳукуматининг ҳи-соб-китобларига қараганда, мамлакатда 21 миллионга яқин ана шундай "исталма-ган қизлар" мавжуд. Бу қизалоқлар ҳам саломатлик, ҳам таълим нуктаи назари-дан ота-онасидан камроқ эътибор кўради.

Бошқа ҳолатларда оилалар ўз бола-ларига сармоя киритишни истайди, бироқ бунга қўрб етмайди. Камбағал ота-она-ларда истеъдодли болаларини мактабда ўқитишга пул тўлаши учун кредит олиш имкони йўқ. Ҳатто таълим бепул бўлган тақдирда ҳам улар транспорт ва мактаб харажатлари учун пул топиши зарур. Бола оилага қўшимча даромад келтири-ши учун ишлаши ва шу боисдан мактабда ўқий олмаслиги билан боғлиқ ҳолатларни айтмаска ҳам бўлади.

(Давоми 2-саҳифада)

Қорақалпоғистон Республикаси

АЭРОПОРТДА ЯНГИ ЙЎЛОВЧИ ТЕРМИНАЛИ

"Нукус" халқаро аэропортида соатига 400 нафар йўловчига хизмат кўрсатиш имконига эга терминал фойдаланишга топширилди.

Шу муносабат билан ўт-казилган тадбирда Ўзбекис-тон Республикаси Бош вази-рининг биринчи ўринбосари О.Раматов, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорги Ке-нгеси Раиси М.Ернйазов йиғилганларни янги терми-налнинг ишга туширилиши билан қутлади ва муҳтарам Президентимиз Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида фуқаро авиациясини ривож-лантириш борасида амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотларга тўхталди.

Таъкидланганидек, "Ўз-бекистон ҳаво йўллари" миллий авиакомпанияси то-монидан мамлакатимизнинг турли ҳудудларидаги аэро-портлар инфратузилмаси-

ни модернизация қилишга алоҳида эътибор қаратил-моқда. Хусусан, замонавий, бугунги кун талабига жавоб берадиган терминаллар қу-риб битказилмоқда. Бу эса мамлакатимиз туризм са-лоҳиятини ошириш, йўлов-чиларга хизмат кўрсатиш сифатини яхшилашда муҳим аҳамият касб этади.

"Нукус" халқаро аэро-портининг янги термина-ли йўловчиларга жаҳон стандартлари даражасида хизмат кўрсатиш имкони-ни берадиган замонавий техника ва жиҳозлар бил-лан таъминланган. Бинода авиация хавфсизлигини ишончли таъминлаш учун сўнгги русумдаги муҳан-

Мақсад Ҳабибуллаев (ЎЗА) олган суратлар.

дислик ва технологик уску-налар ўрнатилган. Шунинг-дек, парвозолди назорати ва юк олиш майдонлари, йўловчиларнинг руйхатдан ўтиш жойи кенгайтирил-ган. Маҳаллий ва халқаро авиайўналишлар учун зал, она-бола хоналари, тиб-биёт пункти, валюта айир-бошлаш шохобчалари, су-венир дўконлари, кафе-бар ҳамда бошқа қулайликлар йўловчилар хизматида.

Янги терминалнинг ди-зайнини ишлаб чиқишда ҳу-дуднинг иқлим шароити ҳи-собга олинган. Аэродромда халқаро стандартларга жа-воб берадиган замонавий ёритиш-сигнал ва аэрона-вигация ускуналари мав-жуд. Замонавий аэропорт ҳар қандай русумдаги само-лёт ва вертолётларни қабул қилиш имконига эга.

Давуд АБИБУЛЛАЕВ, "Qishloq hayoti" мухбири.

Наманган вилояти

Ғалласи мўл, гўзалари баравж мингбулоқликлар

Ўтган йили сифатли ва мўл ҳосил етиштириб, юқори натижаларни кўлга киритган мингбулоқлик ғаллакорлар жорий йилги ғалла ўрим-йигим мавсумида ҳам салмоқли натижаларга эришмоқда.

Қарийб 9 минг гектар ерга экилган "Чиллаки", "Бобур", "Первица", "Таня", "Нота", "Краснодар", "Қрошқа" каби си-налган ҳамда "Аср" янги навларини парвариш қилган миришкорлар ҳудуд-нинг тупроқ ва иқлим шароитидан ке-либ чиқиб, зарур агротехник тадбирлар асосида иш олиб борди. Ғаллазорларда бегона ўтлар ўсишига ва зараркунанда ҳашаротларга қарши ўз мuddатида ку-раш олиб борилди. Натижада эса кўзни қувнатувчи ғаллазорлар юзага келди.

42 та отрядда бириктирилган шун-ча замонавий комбайн ва 400 га яқин транспортдан унумли фойдаланган ту-ман ғаллакорлари қисқа фурсатда дон етказиб бериш бўйича шартномавий режаларини ортиги билан уудалади. Абдурахмон Исоқалиев, Абдурахим Мўминов, Маъмуржон Эргашев каби илгор операторларнинг фидокорона меҳнати боис 5500 гектар ердаги ғалла нест-нобудсиз йиғиб олинди. Омборлар-га 28 минг тоннага яқин сара дон топи-рилди. Ҳосилдорлик ўртача 65 центрдан зиёдроқ бўлди. 3500 гектарга яқин ғал-лазорда ўрим-йигим давом этмоқда.

— 2017 йилнинг кузиди 43,3 гектар майдонга бугдойнинг "Таня" навини эк-кан эдик, — дейди "Байналмилал" фер-мер ҳўжалиги раҳбари Алишер Қўш-боев. — Чилла суви бериш, ўғитлаш, бегона ўт ва зараркунандаларга қарши

курашиш каби агротехник тадбирлар ҳам ўз вақтида ўтказилди. Меҳнатимиз самараси ўлароқ, ҳосилдорлик салкам 70 центнерни ташкил этди. Ҳозиргача 23,3 гектар ердан 150 тоннага яқин ғал-ла олдиқ. Ўзимизга ҳам салмоқли дон қолди. Қолган ҳосил ҳўжалигимиз, қола-верса, ишчи-деҳқонларимиз манфаати йўлида сарфланади. Яқинда ҳўжалик аъзоларининг ишга ва уйига қатнашида хизмат кўрсатувчи "Дамас" автомаши-наси харид қилдик. Ғалладан бўшаган экин майдонлари пешма-пеш шудгор-ланиб мош экилди. Мақсадимиз жорий йилда 40 тонна мошини экспорт қилиш-дир.

Туманнинг "Хоразм" ММТП худуди-даги 52 та фермер ҳўжалигида ҳам ба-ракали хирмон кўтарилди. Шартнома-вий режа 125 фоизга ууддаланди.

— Ҳўжалигимизда бугдойнинг янги "Аср" навини эккан эдик, — дейди "Шер-зод Холдоров" фермер ҳўжалиги раҳ-бари Шерзод Холдоров. — Натижа ёмон эмас. Гектаридан ҳар йилгидан 15-20 центнердан кўпроқ ҳосил олдиқ. Бунинг учун гектар ҳисобига етарли миқдорда маҳаллий ва минерал ўғит солиб, қон-дириб сув бердик. Икки мартадан занг касалига ва бегона ўтларга қарши дори воситалари қўлландик, суспензия селдик.

Бизга ҳамроҳлик қилган туман қиш-лоқ ҳўжалиги бўлими масъуллари Қо-диржон Иззатиллаев ва Шўқрулло Раҳи-мовлар билан ғаллазорларга ёндош пахтазорларни ҳам ораладик. Айниқса, "Анджон" навли чигит қадалган дала-лардаги ҳосил нишонларини кўриб, кўз қувонди, диллар яйради. Мингбулоқлик-ларнинг Мустақиллигимизнинг 27 йил-лик тўйига муносиб тўёна ҳозирлашдек улуг ният билан қилган меҳнатлари бугун салкам 13 минг гектар майдонда барқ уриб ривожланаётган ниҳоллар чеккасига гул, шона, шода-шода қўсак-лар қадамоқда. Улар вақти келиб оп-поқ чаноқларга, чаноқлардан-да тошиб осмонўпар хирмонларга айланиши, шубҳасиз.

Равшанбек МИРЗОЛИМОВ, "Qishloq hayoti" мухбири.

(Боши 1-саҳифада)

Хукуматларнинг инсон капиталига инвестиция киритиши муҳим аҳамиятга эга бўлса-да, сиёсатчилар кўпгина бунга қарши турадилар. Амалдорларда ўзини оқлашга бир неча ўн йиллар талаб этадиган дастурларни қўллаб-қувватлаш учун рағбатнинг ўзи йўқ.

Мисол учун, эпидемия мавжуд бўлмаган ҳолатда сиёсатчилар жамиятдаги соғлиқни сақлаш аҳволига эътиборни сусайтириши мумкин. Аҳоли саломатлигини таъминлаш бўйича лойиҳалар соликларни ошириш ёки янада муҳимроқ харажатлар, хусусан, инфратузилма ёки ижтимоий эҳтиёжлар учун ажратилган маблағлардан бир қисmini олиш йўли билан молиялаштирилганга мисоллар жуда кам.

2012 йилда Нигерия хукумати оналик ва болаликни муҳофаза қилиш учун кўпроқ маблағ йўналтириш мақсадида мамлакатдаги ёқилги маҳсулотларига субсидияларни бекор қилганида жиддий қаршиликка учраган эди. Ушбу масалани ОАВда ёритишда бор эътибор субсидияларнинг тўхтатилишига қаратилган ва жамият санчун ўта зарур бўлган биринчи тиббий-санитар ёрдами кенгайтириш масаласига кам аҳамият берилган. Кенг миқёсдаги ижтимоий норозиликлардан сўнг субсидия қайта тикланган.

Баъзи давлатларда бундай норозилик қисман ижтимоий келишувнинг заифлиги билан изоҳланади: фуқаролар ўз ҳукуматига ишонмайди ва шу сабабдан, ўзарининг фикрича, кейинчалик исзис йўқ бўлиб кетадиган солиқларни тўлашга иккиланган.

Ўзигини намоян қилиш муаммоси ҳамма жойда мураккаб. Бутун дунёда ҳаддан ташқари кўп болалар ўқишни билмайдилар, чунки уларнинг ўқитувчилари етарли даражада билимга эга эмас. "Хизматлар кўрсатиш даражалари" ушбу муаммонинг тул мохиятини очиб берган ташаббус бўлди. У Жаҳон банки гуруҳи томонидан Африка иқтисодий тадқиқотлар консорциуми билан ҳамкорликда Африканинг Сахрани Кабирдан жанубда жойлашган мамлакатларидаги маълумотларни тўплаш мақсадида илгари сурилган эди.

Етти давлат — Кения, Мозамбик, Нигерия, Сенегал, Танзания, Уганда ва Тогода туртинчи синф ўқитувчиларининг 66 фоизигина тил бўйича ушбу синф ўқув дастурини ўзлаштирган, 68 фоизи математикадан дарс бериш учун талаб этилатган минимал билим даражасига эга экан.

Мазкур давлатларнинг соғлиқни сақлаш соҳасида ишлаётган тиббиёт ходимлари фақат 53 фоиз ҳолатда безак, диарея, зотилжам, сил ва диабет сингари касалликларга тўғри ташаббус қўя олган.

Ўзини намоян қилиш бу борада ҳизмат қилаётган инсонлар вазифасини сидқидилдан бажаришига етарлича рағбат бўлмаган жойларда ҳам мушкуллашади.

Южорида тилга олинган етти давлатда ўқитувчилар белгиланган дарс соатларининг ярминигина ўтган. Кўп ҳолларда муаммонинг илдизи давлат тахматчилари маъмурий-буйруқбозлик авж олаётган шароитда, ҳизмат погоналаридан қўтарилиш меҳнат натижасига эмас, балки таъин-билишлар билан алоқаларга қараб юз берадиган шароитларда ишлашига бориб тақалади.

ИНСОН КАПИТАЛИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ УЗИЛИШЛАР

Қандай қилиб ҳукуматни инсон капиталига сармоя йўналтиришга ишонтириш мумкинлиги ҳақида

Дарвоқе, ижобий мисоллар ҳам бор. Марказий ҳокимият, маҳаллий органлар ва хизмат кўрсатувчиларнинг мақсадлари муштарак келса, мамлакатлар инсон капиталини яхшилаш борасида катта муваффақиятларни қўлга киритиши мумкин. 2004 йилда Аргентинада Жаҳон банки гуруҳи кўмағида амалга оширилган "Plan Nacer" дастури ана шундай ижобий самара келтирган эди.

Дастур тиббий суғуртага эга бўлмаган оилаларга уни олишда ёрдамлаштириш кўзда тутилган эди. Унга мувофиқ, маблаглар ҳудудларга провинциядаги оналик ва болаликни муҳофаза қилиш хизматларининг қамрови ҳамда сифатини белгилловчи кўрсаткичлар, шунингдек, ушбу хизматларни яхшилашга туртки бўлувчи ёндашувлар асосида тақсимланди. "Plan Nacer" лойиҳаси бўйича моддий ёрдам олган провинцияларда чақалоқ дунёга келганида вази меъёрдан паст бўлиши эҳтимоли 19 фоизга камайди.

Ривожланиётган мамлакатларда тобора кўпроқ аҳоли соғлиқни сақлаш ва таълим соҳаларининг яхшиланиши талла қилмоқда. Масалан, Перуда фуқаролик жамияти гуруҳлари томонидан ташкил қилинган ташвиқот тадбирлари 2006 йилги сайловлар даврида болалар масаласининг сиёсий мунозараларда долзарб мавзуга айланишига олиб келди.

Сиёсатчилар ҳам, ўз навабатида, беш йил ичида болаларда бўй ўсишининг секинлашиш ҳолларини 5 фоизга камайитириш бўйича аниқ мақсад қўйиб, бунга муносабат билдирди. Мамлакат бу мураккаб вазифани ҳатто ортғи билан уудалай олди: 2008 йилдан 2016 йилга қадар беш ёшгача бўлган болаларда бўй ўсишининг секинлашиш кўрсаткичлари тахминан 15 фоизга пасайди. Бу ҳар қандай ҳолатда ҳам ўзгаришларга эришиш имкони борлигини кўрсатувчи яққол далилди.

ЎЛЧОВ КУЧИ

Сиёсатчилар ва бюрократлар ўз ишини уудалай олмаса, камбағал аҳоли энг кўп азият чекади. Аммо одамларда ўзлари ҳақли бўлган хизматларни талаб қилиш усули бор: бу — шаффофлик. Акборотдан кўпроқ хабардор бўлиш фуқароларга етакчилар ва давлат хизматчилари нималар қилаётгани ва нималар қилмаётганини билиш имконини беради.

Масалан, Угандада 2005 йилда жамоат ташкилотлари билан ишловчи тадқиқотчилар маҳаллий тиббий муассасалар ишини баҳолаш, сифати юқориқор бўлган хизматларни талаб қилишга даъват этувчи махсус карточкалар чоп этишди. Ушбу оддий сиёсат билан соғлиқни сақлаш соҳасида вазиятнинг барқарор

яхшиланиши, жумладан, беш ёшгача бўлган болалар ўртасида ўлим ҳолатлари камайишига эришилди.

Шунга ўхшаш ҳолат 2001 йилда Германияда ҳам кузатилган. Талабаларни баҳолаш халқаро дастурининг ҳафсалани пир қилувчи натижаларидан сўнг "PISA шок" деб ном олган тадбир амалга оширилди — ҳукумат таълим соҳасида ийрик испохотлар ўтказиб, таълимни яхшилади.

Таълимни баҳолаш Танзанияда ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлди. 2011 йилда "Twaweza" ноҳукумат ташкилоти Жаҳон банки гуруҳи томонидан қўллаб-қувватланган ҳолда болаларнинг базавий саводхонлигини ҳисоблаш кўникмаларини аниқлашга бағишланган сўров натижаларини чоп этди. Натижа аянчли эди: ўн нафар учинчи синф ўқувчисидан фақат учтаси иккинчи синф дастурини ўзлаштирган, ундан ҳам кам бола иккинчи синфга мўлжалланган инглиз тилидаги матрни ўқий олган.

Уш пайтларда хизмат кўрсатиш индикаторлари асосида сўров натижалари чоп этилди. У ўқитувчиларнинг камчилиги ва ўқувчиларнинг дарс қолдирмаслигини кўрсатди. Шундан сўнг рўй берган ижтимоий акс-садо Танзания хукумати томонидан ўқитишнинг паст даражаси муаммоларини ҳал қилишга қаратилган "Хозирқоқ юқори натижалар" дастури жорий қилинишига олиб келди.

Ушбу мисоллар шунки кўрсатадики, инсон капитали ривожланиши ҳолатининг ишонли таҳлиладан кенг фойдаланиш имкониёти вужудга келмоқда. Бу таҳлил ҳукуматларни ҳаракат қилишга ундайди. Жаҳон банки гуруҳи томонидан инсон капиталининг асосий жиҳатларини қамраб олиш учун ишлаб чиқарилаётган кўрсаткичлар мантиғи ана шундай.

Ушбу ўлчов инсон капиталига сармоя самарасиз бўлган мамлакатлар учун даъват бўлиб хизмат қилиши мумкин. Биз ўз харажатларимизни соғлиқни сақлаш ва таълимга йўналтиришимиз, асосларни ўрганишимиз бўлиши. Ҳозир тугилган болалар мактаб ёшгача яшай олармикан? Агар яшаб қолса, мактабга бора олармикан? Улар неча йил ўқийди? Ўрта мактабни битиргунча улар соғ-саломат, келгуси ўқиш ва ишга тайёр бўла оладими?

Қўллаб-ривожланиётган мамлакатларда ёшларнинг соғлигини мустаҳкамлаш борасида катта ишлар амалга оширилиши керак. Бенин, Букина-Фасо ва Кот-д'Ивуарда бугун тугилган болаларнинг 10 фоизи ўзининг бешинчи тугилган кунини ҳеч қачон кўрмайди.

Жанубий Осиёда сурункали тўйиб овқатланмаслик натижасида беш ёшгача бўлган болаларнинг учдан бир қисмидан

кўпроги ўз ёшига нисбатан паст бўйли бўлиб, бу мия ривожланишига путур етказиши ва ўқиш лаёқатига жиддий тўсқинлик қилади.

Бу таълим соҳасига ҳам тегишлидир. Таълимнинг аҳамиятини яхшироқ аниқлаш учун Жаҳон банки гуруҳи ЮНЕСКОнинг Статистика институти билан ҳамкорликда ўқувчиларнинг ўзлаштириши баҳолаш натижалари бўйича янги маълумотлар базасини ишлаб чиқди.

Биз 150 дан зиёд мамлакатни қамраб олувчи бир неча йирик тест дастурлари натижаларини PISA баҳолари билан қиёслаш мақсадида мувофиқлаштирдик. Маълумотлар базаси таълим соҳасида улкан муаммолар борлигини кўрсатди: ривожланиётган мамлакатларда ўқувчиларнинг қарийб 50 фоизи "профессионалликнинг энг паст даражаси" деб аталадиган муаммага дуч келади.

Сингапурда ўқувчиларнинг 98 фоизи, Жанубий Африкада 26 фоизи ўрта мактабда халқаро базавий даражага эришди. Бошқача айтганда, Сингапурда ўрта мактаб ўқувчиларининг деярли барчаси дунёнинг истаган жойида ишлаш учун етарли малакага эга. Жанубий африкалик ёшларнинг қарийб тўртдан уч қисми саводсиз. Бу инсон салоҳиятини йўқотиш.

Болалар мактабни битирар экан, қайси мамлакатда яшашига қараб соғлиқ борасида мутлақо турли истиқболларга дуч келади. Дунёнинг энг бадавлат мамлакатларида 15 ёшли ўсмирларнинг қарийб 5 фоизи ўзининг 60 ёшлигини қаршилай олмайди. Қашшоқ мамлакатларда 15 ёшли ўсмирларнинг 40 фоизи 60 ёшгача вафот этади.

Ушбу фактлар турли мамлакатларда соғлиқни сақлаш ва таълим соҳасида улкан тафовутлар борлигини кўрсатади. Биз инсон капиталининг турли жиҳатларини бирлаштириш учун Жаҳон банки гуруҳида уларни ягона индексга йиғамиз. У ишчиларнинг келгуси авлоди меҳнати самарадорлигининг пасайиши натижасида назаридан инсон капиталига инвестиция киритмаслик оқибатларини намоян этади.

Таҳлиллар шунки кўрсатадики, бугунги кунда инсон капиталига энг кам сармоя киритиладиган мамлакатларда келгусида ишчи кучининг самарадорлиги, агар одамлар тўлиқ соғлом бўлиб, сифатли таълим олса, эришиш мумкин бўлган кўрсаткич сезиларли пасайиб кетади.

Шу тарзда инсон капиталига сармоядан олинган иқтисодий фойдани ўлчаш соғлиқ ва таълим яхшиланишининг ижтимоий ва ички қийматини камайтирмайди. Молия вазирлиги, одатда, инсон капиталига сармоя киритишдан кўра, ўз

мамлакатининг қарзлари ҳақида кўпроқ қайғуради.

Жаҳон банки гуруҳи инсон капиталига сармоя қилиш таъсирининг ижобий натижаларини тарғиб этиб, сиёсатчиларни нафақат банк ҳисобрақамлари, балки мактаблар ва касалхоналардаги ҳолатлар ҳақида ҳам қайғуришга руҳлантириши мумкин. Шунингдек, индекс инвестициялар даражаси пасайиб бораётган мамлакатлар учун ҳаракатга даъват бўлади.

"Doing Business" ҳисоботидан кўринадик, кенг қўлмалли ўлчовлар ҳолатида ҳам испохотлар ҳар доим амалга оширилавермайди. Юқоридаги индекс давлат раҳбарлари ва молия вазирлари олдида кўз юмиб бўлмайдиган масала қўяди.

Мамлакатларнинг қийсий таҳлили — бу фақат дастлабки қадам. Агар ҳукуматлар инсон капиталига қандай сармоялар самара олиб келишини аниқлаши амалда бўлса, инсон капиталини ривожлантиришга кўмаклашувчи турли омилларни ҳисобга олиши зарур бўлади.

Энг яхши кўрсаткич бу ижтимоий фаровонлик бўлиб, у кўп ҳолларда етарли даражада молиялаштирилмайди. Жаҳон банки гуруҳи амалий фойда келтириши мумкин: турли ҳамкорларнинг ҳаракатини мувофиқлаштиришга кўмаклашиш, умумқамровли ахборотларни тўплаш, сиёсатчиларга маслаҳат бериш, техник ёрдам кўрсатиш ва самарали чораларни ишлаб чиқишга кўмаклашиш.

XXI АСРДА ИНСОН КАПИТАЛИ

Инсон капиталининг ривожланиши одамлар, иқтисодиётлар, жамиятлар ва бутун дунёда барқарорлик учун аҳамиятга эга. Бу келгуси авлодлар учун ҳам муҳимдир.

Мамлакатлар инсон капиталига самарали инвестиция қила олмас экан, айниқса, камбағаллар учун катта харажатлар юзасига келади. Ушбу харажатлар келгуси авлодларни оғир аҳволга солиб қўяди.

Катта харажатларни талаб этувчи технологик тараққиёт туфайли фуқаролари самарали турмуш кечириши учун замин яратишга қодир эмаслик, нафақат юқори харажатлар билан бирга кечадилар, балки жиддий тенгсизликни келтириб чиқаради. Бу эса хавфсизликка ҳам таҳдид солади, зеро, қондирилмаган талаблар тартибсизликлар келтириб чиқариши мумкин.

Энг яхши маълумот — жавобнинг бир қисми, фақат бир қисми, холос. Биринчидан, агар маблағ етарли бўлмаса, ҳукумат сифатли хизмат кўрсата олмайди. Шу тариқа инсон капиталига сурункали тарзда инвестиция киритмайдиган мам-

лакатлар солиқ нуқсонлари ва истисноларини бартараф этишга, тушумлар йиғилишини яхшилашга ва харажатларни қайта йўналтиришга мажбур бўлади. Масалан, Миср ва Индонезия сўнгги йилларда энергетик субсидияларини кескин камайтирди ва ушбу ресурсларни ижтимоий ҳимоя ва соғлиқни сақлаш тизимларини ривожлантиришга қайта йўналтирди.

2012 йилдан 2016 йилгача бўлган даврда тамаки маҳсулотларига солиқлардан олинган даромад Филиппинга соғлиқни сақлаш департаменти бюджетини ҳамда тиббий суғурта билан қамраб олинган аҳоли улушини уч баробар ошириш имконини берди.

Америка Қўшма Штатларининг Филадельфия каби шаҳарлари газли ичимликлардан ундириладиган солиқни мактабга таълимни молиялашда фойдаланишга иштирокчи.

Аммо молиялаштириш ҳажминини оширишнинг ўзи етарли эмас. Айрим мамлакатлар ижтимоий хизматлар сифатини сақлаган ҳолда, уларнинг самарадорлигини ошириш устида ишлашга мажбур. Масалан, Жаҳон банки гуруҳи томонидан яқинда Бразилияда ўтказилган тадқиқотлар шун кўрсатдики, маҳаллий даражада соғлиқни сақлаш секторида самарадорликнинг оширилиши ЯИМнинг тахминан 0,3 фоизига тенг тежамкорлигини таъминлашга мумкин.

Бошқа айрим мамлакатларда рақобатлашувчи томонларнинг манфаатлари ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлади. Чилининг таълим соҳасини испох қилиш борасидаги кўп йиллик тажрибаси асосий мақсадлардан бири: бутун эътиборни таълим ҳамма учун қондасига қаратиш йўлида сиёсий коалициялар тузишнинг муҳимлигини кўрсатди.

2004 йилда мамлакат испохотлар ўтказиш ва ўқитувчиларнинг касабга уюшмаларига ён бериши орқали ўқитувчиларга ҳақ тўлаишига эриша олди.

Иш нимадан бошланганидан қатъи назар, энг яхши ўлчов ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Алл-оқибат, сиз фақат ўлчов оладиган нарсанингиза тақомиллаштиришингиз мумкин. Аниқ-тиник ўлчовларинга қандай испохотлар зарурлигининг барча томонидан тушунилишига олиб келади. Шунингдек, улар устуворлик тўғрисидаги масалаларга аниқлик киритиши, фойдали музокараларга асос бўлиши ва ошкоралиқни қўчайтириши мумкин.

1949 йилда Жаҳон банки президенти Жон МакНой шундай ёзган эди: "Тараққиёт — бу тахтага чизиш, сўнгра сеҳрли таёқча ва доллар билан ҳаётга жорий қилиш мумкин бўлган нарфа эмас". МакНойнинг фикрича, тараққиёт концепциялари ва уларни амалга ошириш ўртасида кўп ҳолларда узилишлар бўлган. Айнан шу узилишларни Жаҳон банки гуруҳининг инсон капитали индекси ёрдамида бартараф этиш мумкин бўлади.

Янги ўлчовлар мамлакатларига имкон қадар тезроқ инсон капиталига сармоя қилишга ишонтиради. Бу барчани келажақ иқтисодиётига — у ерда учраши мумкин бўлган барча нарсаларда рақобатга ва фаровонликка тайёрлайди. Ма бу глобал тизимга барча бирдай амал қилишига кўмаклашади. Инсон капиталига инвестиция қилишга қодир бўлмаслик тараққиёт учун, бутун инсоният учун ниҳоятда қимматга тушади.

Муаммо ва ечим

Шукрсиз тўқинлик борми?

Нафсининг жилови шукрдир. Шукроналик бор жойда эса барака, тотувлик бўлади. Одам шукр этмас экан, нафсга берилиб, ўзигини йўқотади.

Юртбошимиз томонидан Тошкент шаҳрида испом цивилизацияси марказининг тамал тоши қўйилиши бутун испом оламида, хусусан, Марказий Осиёда оламшумул воқеа бўлди, десак муболага бўлмайди. Бундан мақсад улуг олим алоамалар ҳаёти ва илмий меросини ўрганиш, били маънавий, моддий ҳаёт йўлларида ёш авлодни баҳраманд этишдир. Аввало, бир нарсани унутмаслик керак, аждодларимиз шукроналик ортидан шу мартабага, фазлу қамолга эришган.

Аллоҳ таоло бандаларига беҳисоб неъматларни ато этиб, ер юзидagi турфа ўсимликлар, ҳайвонот ва жамодотни уларга бўйсундириб қўйган. Чунки, мол-дунё, маскан, таом, кийим, рўзгор анжомларисиз турмуш нуқис бўлур эди. Яратган бизни жоҳил эмас, имонли, жонсиз эмас, жонли қилиб, ҳайвон эмас, онгли, бетов эмас, соғ-саломат, айбли эмас, беайб қилиб яратгани энг улуг неъмат эмасми?..

Инсоннинг тўқис ва бахтли ҳаёт кечириши учун куч-қувват, саломатлик, уйку, хотиржамлик, тинчлик-оқсоишталлик керакдир. Юрт тинчлиги, тўқин дастурхон, кийим-кечак, ҳаво ва сув

мавжудлиги, фарзандларимизнинг ҳур замонда вояга етаётгани учун шукр этиш ҳар томонлама фарздор.

Имом Ҳасан Басрий (р.а) айтди: "Одам боласининг бир куни ўтса, бу ҳақда фикр қилсин. Агар бугунги яхшилик келтирган бўлса, бунга мувофақ қилгани учун Аллоҳга шукрлар айлсин. Агар бунинг акси бўлса, тавба қилсин, кундузги нуқсон ва камчиликларини тунда бартараф этишга азму қарор айлсин. Зеро, яхшиликлар ёмонликларни ювиб кетказиши. У соғ-саломат бўлгани учун Аллоҳга шукрлар айтсин. Қолган умрида камчиликларини тўлдирши мумкин бўлади.

Ҳақиқатан, баъзи жойларда низолар, қирғинбарот урушлар кўтарилиб, шаҳарлар вайрона бўлиб, аҳоли сарсон-саргардонлиқда кун кечирмоқда. Аллоҳ таолога беадад шукрларни, тинчлик ва оқсоишталлик сабаб ҳаётимиз фазилли. Қай ёнга қарамак, бунёдкорлик, улкан ўзгаришлар, янгилаиш, илму маърифат масканлари...

Албатта, шукрдан ортқ бойлик йўқ. Бойлик ҳам шукр билан тўқиндир.

Анвар ГАНЖИЕВ,
Ғузур тумани
бош имом хатиби.

Андижон вилояти

Шу йилнинг бошида юртимизга Россия Федерациясининг жанубий ҳудудидаги вилоятларидан ғўза уруғчилиги бўйича ҳамкорлик ўрнатиш учун ишчи гуруҳи келди. Меҳмонлар Андижонда парвариси йўлга қўйилган ғўза уруғлари ҳақида маълумотга эга бўлишга, селекциянер ва агротехниклар билан биргаликда ишлаш тақлифини беришди. Маълум бўлдики, Россиянинг жанубий ҳудудларида пахта етиштириш бўйича давлат дастури ишлаб чиқарилаётган экан.

Дунёда пахта етиштирувчи давлатлар кўп бўлса-да, селекция ишлари барчасида мавжуд эмас. Шукри, мамлакатимизда ғўза уруғчилиги бўйича йирик илмий мактаб яратилган. Талаб ва эҳтиёждан келиб чиқиб янги ғўза навлари яратиш бўйича тадқиқот ишлари олиб боришмоқда. Истиқболли навлар эса ҳар йили ўтказиб келинаётган Халқаро пахта ва тўқимачилик маҳсулотлари кўргазмасида хориқлик саноятчилар ҳуқуқига ҳавола этилмоқда.

Мухтасар айтганда, пахта толасига бўлган эҳтиёж ортса ортадики, асло камаймайди. Россияда пахта етиштириш бўйича амалий харажатлар бошланаётганлиги ҳам фикримиз исботидир. Ставрополь ўлкаси вакиллари ғўза уруғчилиги бўйича айнан андижонликлар билан бирга ишлаш тақлифини беришди. Албатта, бу тақлиф замирида Андижондаги селекция мактаби ютуқлари эътирофи мукжассамдир.

Мустақиллигимизнинг дастлабки йилларида ғалла билан боғлиқ муаммолар ечими асосида додли экинлар уруғчилигини ривожлантиришга эътибор қаратилди. Краснодарлик олимлар билан ўрнатилган алоқалар боис ғаллачилик селекцияси ривож топмоқда. Бундан 20 йил аввал юқори авлодга мансуб бугдой

Тиш ковагидаги бойлик

ёхуд маданий экинлар уруғчилиги ҳақида

уруғи борасида қўлимиз калта эди. Ҳозирда эса республикамизда экилаётган уруғлик бугдойнинг 40 фоизи маҳаллий селекцияга мансуб. Демак, уруғлик бугдой импорти 40 фоизга камайди. Шунинг баробарида валюта тежалиши ҳам ортди.

Юртимиз деҳқончилигида пахта ва ғалла етиштириш режа асосида олиб борилаётганлиги, шубҳасиз, ушбу экинлар селекциясини бардавом ривожлантириши тақозо этади. Инновацион технологиялар ривожланиётган шароитда маданий экинлар селекцияси ҳам жадал ривожланишига эришди. Бир қатор мамлакатларда уруғлик етиштиришда инновацион технологияларнинг жорий этилаб берилиши соҳа ривожини таъминлабгина қолмасдан айни вақтда мўмай даромад олиш имконини яратмоқда.

Республикамизда инновацион ривожланиш вазирлигининг ташкил этилганлиги ҳам бежиз эмас, албатта. Ушбу вазирлик ҳузурида "Уруғчиликни ривожлантириш

маркази" давлат унитар корхонасининг ташкил қилиниши, ҳудудларда эса унинг алоҳида бошқармалари тузилиши бевосита соҳа ривожига ижобий туртки беради.

Пахта ва ғалла селекцияси каторида озиқ-овқат хавфсизлиги билан боғлиқ экинлар уруғчилигида ҳам таркибий жиҳатдан ўзгаришлар рўй беради.

Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек, юртимизда ўтган йиллар мобайнидаги илм-фанга бўлган бирёқлама муносабат ижобий томонга ўзгариши учун илмий салоҳият етарли. Ана шу салоҳиятнинг юзага чиқариш орқали қўллаб-тўпланиб қолган муаммолар ўз ечимини топади.

Бугунги кунда аксарият фермерлар, деҳқон ҳўжаликлари ва томорка ер эгалари сазавот, полиз, резаворлар уруғчилиги бўйича танг ҳолатда десак, муболага бўлмайди. Сир-синоати бизга номаълум бўлган хориж уруғлари, аввало, салмоқли валютанинг республикадан чиқиб кетишига сабаби бўлаётди. Қолаверса, маҳаллий селекцияга мансуб уруғликка нисбатан ҳосилдорликнинг кескин пасайиб кетганлиги ҳам ҳақиқатдир.

Эртани қарам, пиёз, помидор, буғор қалампирни қай экинлар ҳосилдорлиги бунга мисол бўлади. Чорак аср аввал Андижон

тум

Диққат, танлов!

«ЭНГ УЛУҒ, ЭНГ АЗИЗ»

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги, Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги, Журналистлар ижодий уюшмаси, «Тасвирий ойна» ижодий уюшмаси, Ёзувчилар уюшмаси, Миллий телерадиокомпания, «Ўзбекино» Миллий агентлиги, Бадий академия, Электрон оммавий ахборот воситалари миллий ассоциацияси ҳамда Мустақил босма оммавий ахборот воситалари ва ахборот агентликларини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамоат фонди мамлакатимиз мустақиллигининг йигирма етти йиллигига бағишлаб «Энг улуг, энг азиз» анъанавий танловини эълон қилади.

Танловга «Азиз ва ягонаман, жонажон Ўзбекистоним!» деган эзу гоини ўзда мужассам этган ва 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ҳамда «Фаол тадбиркорлик, инновацион гоьлар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили» Давлат дастурининг маъно-мазмунига мувофиқ яратилган, давлатимиз ва жамиятимиз қўрилиши тизими тақомиллаштириш, айниқса, ҳақ билан доимий мулоқотни йўлга қўйиш, инсон манфаатларини таъминлаш, қонун устуворлигига эришиш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислох қилишни ёритувчи, тинчлик-осойишталик ва ҳаёфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни мустаҳкамлаш, ташқи сиебат соҳасида барча узоқ ва яқин давлатлар билан ўзаро манфаатли алоқаларни жадал ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган кенг қўламли ишларнинг мазмун-моҳиятини ҳаётий мисоллар орқали очиб берувчи ижодий асарлар қабул қилинади.

«Энг улуг, энг азиз» танлови қуйдаги номинациялар бўйича ўтказилади:

- ёзувчи ва шоирларнинг бадий асарлари;
- босма оммавий ахборот воситалари ходимларининг мақолалари;
- оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатига олинган веб-сайтлар ходимларининг журналистик ишлари;
- телевидение ва радио ижодкорларининг материаллари;
- тасвирий санъат, фото асарлари ва дизайн ишлари;
- кино санъати асарлари.

Танловга тақдим этилган ижодий ишларга қуйдаги ҳужжатлар илова қилиниши лозим:

- муаллиф ва унинг профессионал фаолияти тўғрисида қисқача маълумот;
- муаллифнинг паспорти нусхаси;
- иш жойидан тавсиянома;

– муаллифнинг манзили ва боғланиш телефонлари.

Танловга 2017 йилнинг 1 августидан 2018 йилнинг 1 августигача бўлган даврда расман чоп этилган адабий-бадий асарлар, газета-журналлар ва интернет нашрларида эълон қилинган мақолалар, радио ва телевидение каналларида эфирга узатилган материаллар, намойиш этилган тасвирий санъат ва кино санъати асарлари жорий йилнинг 3 августигача қабул қилинади.

Танлов голиблари Ватанимиз мустақиллигининг йигирма етти йиллик байрами арафасида мукофотланадилар ва уларнинг рўйхати матбуотда эълон қилинади.

Ижодий ишлар «Энг улуг, энг азиз» танловига деб қўрсатилган ҳолда қуйдаги манзилга юборилиши лозим: 100129, Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 30-уй. Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги, Ўзбекистон Журналистлари ижодий уюшмаси, Ўзбекистон «Тасвирий ойна» ижодий уюшмаси. Телефонлар: (0-371) 244-12-61; 244-64-61; 244-11-64.

Табиий сув ҳавза участкаларини балиқ овлаш ҳўжаликларига ижарага бериш бўйича

ТАНЛОВ

(Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 7 августдаги 593-сон қарори ва «Ўзбекбалиқсаноат» уюшмасининг 2018 йил 9 июлдаги 38-сонли буйруғига асосан)

Диққат, танлов!

Танловда иштирок этиш тартиби, шартлари ва керакли ҳужжатлар рўйхати: Талабгорнинг тулиқ номи ва жойлашган манзили (почта манзили), телефон рақами қўрсатилган ариза; Балиқ овлашни амалга ошириш бўйича бизнес режа; Балиқ овлашни амалга ошириш бўйича бизнес режанинг молиялаштириш манбалари (талабгорнинг ўз маблағлари, тижорат банклари тамонидан ажратилган кредит маблағлари ва қонун ҳужжатлари билан таққиланмаган бошқа манбалар) билан таъминланганлиги ҳақидаги маълумотлар;

Балиқ овлаш табиати муҳофаза қилиш тадбирларини амалга ошириш учун моддий-техника воситаларининг (русуми қўрсатилган қайиқлар, моторлар, овлаш қуроллари, автотранспорт воситалари, балиқ ва балиқ маҳсулотларини сақлаш учун совитиш ускуналари ва ҳокзо) мавжудлиги ҳақида маълумотлар; Балиқ (турлари ва микдори бўйича) чавоклар билан тегишли сув ҳавза участкасини ҳар йили балиқлантиришни амалга ошириш бўйича таклифи.

Талабгорларнинг танлов таклифлари жойлашган конвертларни очиб 2018 йил 19 июль кунини соат 10:00да Комиссия мажлисида амалга оширилади. Талабгорлар ёки уларнинг вакиллари танлов таклифлари конвертларининг очилишида иштирок этиш ҳуқуқига эга.

Ижара шартномаси «Ўзбекбалиқсаноат» уюшмаси ва танлов голиби ўртасида камидан 10 йил муддатга тузилади.

Танлов қуйдаги манзилда ўтказилади. Ушбу танловда иштирок этишни хоҳловчилар шу манзилга ҳужжатларни тақдим этишлари мумкин: Тошкент вилояти, Ўртачирчиқ тумани, Нурафшон шаҳри Тошкент йўли кўчаси-90. Телефон: (+99890) 315-35-27, (0-371) 290-00-82, Электрон почта манзили: toshkentbaliqsanoat@mail.ru

«Ўзбекбалиқсаноат» уюшмаси Мурожаат учун тел: (+99899) 897-77-02; (0-371) 260 50 69. Сайт: uzbekbaliqsanoat.uz

Танловда Ўзбекистон Республикаси резидент ва норезидентлари юридик шахс сифатида иштирок этиши мумкин.

Аризалар 2018 йил 18 июль соат 18:00 га қадар қабул қилинади.

Табиий сув ҳавза участкаларини балиқ овлаш ҳўжаликларига ижарага бериш бўйича танлов натижалари 2018 йил 19 июль кунини эълон қилинади.

Туман номи	Сув ҳавзанинг номи	Сув ҳавзанинг майдони	Танлов ўтказиладиган даврдаги ўртача маҳсулдорлиги, кг/га	2018 йилда балиқ овлаш ҳажми, тонна	2018 йилда балиқ овлаш ҳажми, тонна
Охангарон тумани	«Охангарон» сув омбори	552	10	27600	33,6
Паркент тумани	«Хўжақўл» табиий қўли	17,4	10	870	1,1
Бекобод тумани	Табиий қўл	2,4	10	240	0,1
	Табиий қўл	3,7	10	370	0,2
Бўстонлиқ тумани	Чорвоқ сув омбори	4010	10	200500	245
Жами	5 та	4585,5	10	229580	280

Тошкент вилоятидаги табиий қўллар ҳамда сув омборларида танловни ўтказиш тартиби тўғрисидаги, шу жумладан, танловда иштирок этиш шартлари тўғрисидаги маълумотларни «Ўзбекбалиқсаноат» уюшмасининг ҳудудий филиалидан олишингиз мумкин. Илова: Танлов ўтказиш комиссиясининг иш юретиш регламенти.

«Танловда иштирок этиш ҳақидаги аризани қўриб чиқиш учун энг кам ойлик иш ҳақининг учдан бир баробари миқдоридаги тулов ундирилади. Асосий х/р: 20208000900764793001 «Ипотека-Банк» АТБ Тошкент вилояти филиали. МФО: 00408

Барча турдаги корхона ва ташкилотлар диққатига!

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Сугориладиган ерларнинг мелiorатив ҳолатини яхшилаш жамгармасини бошқариш Департаменти қуйдаги объектлар бўйича қайта танлов ўтказишсини

ЭЪЛОН ҚИЛАДИ:

1. «Бухоро вилояти Шофиркон туманидаги «Олитма» туманлараро коллекторини реконструкция қилиш»

Буюртмачининг белгиланган бошланғич нархи 4 080 547 903,0 сўм (ҚҚС сиз), ишларни тугатлаш муддати 12 ой.

Қурилиш ишларини молиялаштириш «Сугориладиган ерларнинг мелiorатив ҳолатини яхшилаш жамгармаси» маблағлари ҳисобидан амалга оширилади.

Буюртмачи: Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Сугориладиган ерларнинг мелiorатив ҳолатини яхшилаш жамгармасини бошқариш Департаменти.

Танловда иштирок этадиган ташкилотлар қуйдаги талабларга жавоб беришлари керак: танлов предмети қийматининг 20 фоизи миқдоридаги айланма маблағларига ёки қўрсатиб ўтилган маблағларни беришга банк қаролатномасига, шартномани бажариш учун зарур техникавий, молиявий, моддий, кадрлар ресурсларининг ҳамда бошқа ресурсларнинг мавжудлиги, ўхшаш иншоотларни қуриш бўйича тажрибали ва ишончли бўлишлари, шартнома тузиш

учун қонуний ҳуқуққа эгалиги, солиқлар ва бошқа мажбурий туловларни тулаш бўйича қардорликнинг мавжуд эмаслиги, ўзига нисбатан жорий этилган банкротлик тартиб-таомилларининг мавжуд эмаслиги, инсофсиз ижрочиларнинг ягона реестрида қайд этилмаган бўлишлари шарт.

Танловда қатнашиш ва танлов ҳужжатларини олиш учун сўровнома билан буюртмачига қуйдаги манзил бўйича мурожаат этишлари мумкин.

Қийраб тумани «Университет» кўчаси 2-уй

Тел.: Танлов (тендер) савдоларини ўтказиш бўлими бошлиғи У.Жумаев +99899 823-09-74,

бош мутахассис Ф.Муродов +99897 708-32-77.

Таклифлар (офёрталар) буюртмачи томонидан юқоридаги манзилда қабул қилинади.

Таклифлар (офёрталар) буюртмачига тақдим этишнинг охири муддати офёрталар очилиш кунини ва соатига.

Танлов 2018 йил 16 июль кунини юқоридаги манзилда ўтказилади.

СОТИБ ОЛИНГ ВА ЭЪАЛИК ҚИЛИНГ!

«Elit Rieltor Savdo» риэлторлик агентлиги

Сизларни бошланғич баҳоси босқичма-босқич ошиб бориш тартибидида ўтказиладиган очик аукцион савдоларига таклиф этади!

Тўрақўргон тумани «Тўрақўргон» деҳқон бозори» МЧЖнинг хатига асосан 2018 йил 14 август кунини соат 11:00 да Наманган шаҳри Навоий кўчаси 10-уйда ўтказиладиган очик аукцион савдосига таклиф этади.

Савдога қуйдаги объектлар қўйилмоқда:

Тўрақўргон шаҳарчаси «Тўрақўргон» МФЙ ҳудудидида жойлашган «Деҳқон бозори» бино-иншоотлари қўчмас мулк объекти (фойдали майдони 1218,88 м.кв. қурилиш ости майдони 1469,93 м.кв. хоналар сони 33 та) бошланғич баҳоси 450 064 000 (тўрт юз эллик миллион олти миш тўрт миш) сўм, зақалат пули 67 509 600 (олти миш етти миллион беш юз тўққиз миш олти юз) сўм.

2018 йил 14 август кунини очик аукцион савдоларидида сотилмаган ёки талабгорлардан аризалар тушмаган тақдирда қўчмас мулкларнинг такрорий савдоси 2018 йил 21 август кунини соат 11:00 да юқоридида қўрсатилган манзилда бўлиб ўтади.

Аукцион савдосида иштирок этиш истиагидидаги талабгорлардан аризаларни қабул қилиш

савдодан бир кун олдин соат 18:00 да тўхтаилади (дам олиш кунларидан ташқари), яъни 2018 йил 14 августдаги ким ошди савдоси учун 2018 йил 13 август кунини, 2018 йил 21 августдаги ким ошди учун 2018 йил 20 август кунини тўхтатади.

Савдода қатнашиш учун 15% зақалат пулини «Elit Rieltor Savdo» МЧЖнинг АТБ «Ипотека-Банк» Наманган филиалидаги МФО 00223, СТИР 302118546, х/р 22604000104940071001 ҳисоб-рақамига тулашлари ҳамда жисмоний шахслардан паспорт ва СТИР (ИНН) нусхаси, юридик шахслардан давлат рўйхатидан ўтганлиги тўғрисидаги гувоҳнома, низоом нусхаси ва савдода қатнашувчи ишончли вакил учун тасдиқланган ишончнома тақдим этилиши сўралади.

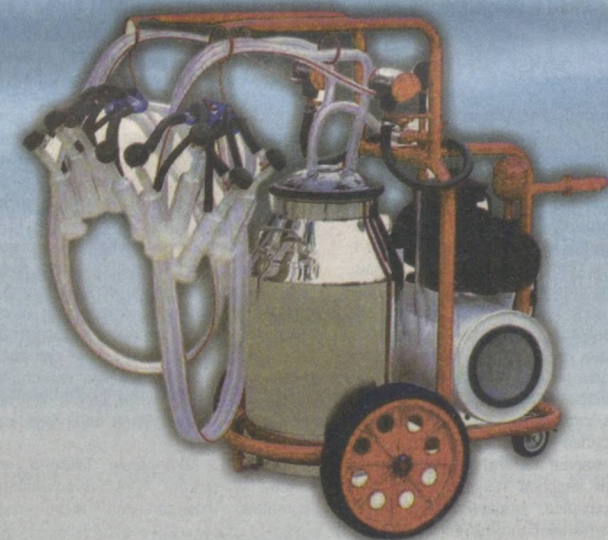
Манзил: Наманган шаҳри Тошкент кўчаси 1-уй.

e-mail: EIS-namangan@inbox.uz

Қўшимча туловлар ахборот маслаҳат хизмати мавжуд.

Телефон: (0-369) 227-20-23, факс (0-369) 227-14-62.

Лицензия RR-0086

ТУРКИЯДА ИШЛАБ ЧИҚАРИЛГАН
СИГРИ СОҒИШ УСКУНАСИ СОТИЛАДИ.
1 ЙИЛ КАФОЛАТ ВА СЕРВИС!

ТОШКЕНТ, АМС МНЖ
(+99890) 940-70-22, (+99899) 844-29-03

Хизматлар лицензияланган. Маҳсулотлар сертификатланган.

Telegramда бизни кузатиб боринг: t.me/agro24uz

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув ҳўжалиги вазирлиги қасаба уюшмаси қўмитаси (СТИР 202186996) тугатилади (Ўзбекистон Республикаси Президентининг 17.04.2018 й.даги «Қишлоқ ва сув ҳўжалиги давлат бошқаруви тизимини тубдан тақомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5418-сонли Фармони ҳамда Ўзбекистон Агросаноат мажмуи ходимлари қасаба уюшмаси уставининг 6.8-банди ва Қишлоқ ва сув ҳўжалиги вазирлиги Бирлашган қасаба уюшмаси қўмитасининг 06.07.2018 й.даги 8-30-сонли қарорига асосан).

Даво ва аризалар эълон чоп этилган кундан эътиборан 1 (бир) ой муддат ичида қабул қилинади.

Манзил: Тошкент шаҳри А.Навоий кўчаси 4-уй. Телефон: (0-371) 241-34-14, факс 241-28-33.

Пахта селекцияси, уруччилиги ва етиштириш агротехнологиялари илмий-тадқиқот институти жамоаси институти илмий котиби Я.А.Бабаева волидаи мухтарамаси

МУХИБА аянинг вафоти муносабати билан таъзия билдиради.

ISSN 2010-7021

Навбатчи мухаррир: С.ЗИЕДУЛЛАЕВ

PLANETA SERVIS

TRACTORBOR.UZ

«МТЗ» ВА «БЛЮМИНГ» КОМПАНИЯЛАРИНИНГ РАСМИЙ ДИЛЛЕРИ

(+998 98) 125-7-125 (+998 98) 125-8-125

Маҳсулотлар сертификатланган.

Тўловлар нақд пул ва пул ўтказиш йўли билан амалга оширилади. Хизматлар лицензияланган.

ФЕРМЕР ВА ДЕҲҚОН ҲўЖАЛИКЛАРИ, ТОМОРҚА ЕР ЭГАЛАРИ ДИҚҚАТИГА!

«Landtech» хусусий корхонаси

Қишлоқ ҳўжалиги техникалари ва ускуналари;

- кичик ва ўрта кучли тракторлар (Solis)
- пресс-подборщиклар (Cicoria)

Манзил: Тошкент шаҳри Яшнобод тумани Темирчи кўчаси 2А-уй.

Телефон: (+998 71) 150-84-44; 150-86-66. (+998 90) 325-49-99; (+998 90) 345-49-99.

E-mail: office@uzagservice.com www.landtech.uz Хизматлар лицензияланган. Маҳсулотлар сертификатланган.

QISHLOQ HAYOTI

МУАССИСЛАР:
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Агросаноат комплекси тарихидаги ҳамда шу тармоқда дахлдор вазирлик ва идоралар.

Бош мухаррир ЧОРИ ЛАТИПОВ

ТАҲРИР ХАЙЪАТИ: Зойир МИРЗАЕВ, Баҳодир ЮСУПОВ, Бақриддин ЗАРИПОВ, Шухрат ТИШЕВ, Мухаммаджон ТОШБОЛТАЕВ, Абдурашул АБДУЛЛАЕВ, Саиджамол ХОДЖАЕВ, Ботир СУЛАЙМОНОВ, Махмуд ТОИР, Ҳабиб ТЕМИРОВ (Бош мухаррир ўринбосари), Шодиёр ЙЎЛДОШЕВ (Бош мухаррир ўринбосари).

Телефонлар: Қабулхона – 236-26-50, Котибият – 236-26-47, Аграр масалалар бўлими – 233-76-78, Маънавият ва маърифат бўлими – 236-26-35, Ижтимоий-сиёсий ва ҳуқуқий масалалар бўлими – 236-26-49, Хатлар ва жамоатчилик билан алоқалар бўлими – 233-76-78, Факс – 233-44-43, 233-09-93.

Реклама ва эълонлар: 236-26-50, 233-28-04. web sayt: www.qishloqhayoti.uz e-mail: info@qishloqhayoti.uz

Худудлардаги мухбирлар: Қорақалпоғистон Республикаси – (+99890) 592-62-04

Вилоятлар:
Андроно – (+99893) 630-73-03;
Бухоро – (+99891) 401-29-59;
Жиззах – (+99893) 940-10-78;
Навоий – (+99891) 332-50-99;
Наманган – (+99893) 948-53-86;
Фарғона – (+99890) 407-76-03;
Самарқанд – (+99893) 994-57-08;
Сирдарё – (+99894) 168-23-60;
Сурхондарё – (+99890) 844-44-11;
Тошкент – (+99890) 976-39-58;
Хоразм – (+99897) 790-47-61;
Қашқадарё – (+99891) 635-08-03.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги томонидан 2009 йил 13 февралда № 0020-рақам билан рўйхатдан ўтказилган.

Буюртма Г-713, ҳажми 2 босма табоқ, Офсет усулида босилди, ғоз бичими А-2.

Манзиллими: 100000, Тошкент, Матбуотчилар кўчаси, 32-уй. Газета тахририятининг ўзида компьютерда терилди ва дизайнёр Марк ЮСУПОВ томонидан саҳифаланди.

11 694 нускада чоп этилди.

НАШР ИНДЕКСИ – 144

Босишга топширилган вақти: 21.00

Босишга топширилган вақти: 05.20